

## Ahmet İzzet Paşa Kabinesinin İstifasının İstanbul Basınındaki Akisleri

### Reactions of Istanbul Press to Ahmet İzzet Pasha Cabinet's Resignation

Hakan GÜNGÖR<sup>1</sup>

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 16.06.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 26.07.2021

Doi: 10.48146/odusobiad.953516

**Atıf / Citation:** Güngör H., (2021). "Ahmet İzzet Paşa Kabinesinin İstifasının İstanbul Basınındaki Akisleri" ODÜSOBİAD 11(2), 659-674, doi: 10.48146/odusobiad.953516

#### Öz

1918 yılına gelindiğinde Birinci Dünya Savaşı'nda İttifak Devletleri'nin arda arda aldığı yenilgiler üzerine barış istemekten başka çareleri kalmadı. Özellikle Bulgarların mütareke imzalaması üzerine çok zor duruma düşen Osmanlı Devleti de harekete geçti. Ancak bu süreci yönetecek ve savaş suçlusu olarak görülmeyen yapıcı bir kabinenin iş başına gelmesi gerekliydi. Zira İttihat ve Terakki Fırkası, savaştaki kötü gidişatın sorumlusu olarak görüldüğü için bütün ağır eleştirilerin hedefindeydi. Bu nedenle Talat Paşa kabinesi, 7 Ekim 1918'de istifa sürecini başlattı ve sadaret mührünü ise 13 Ekim'de teslim etti. Padişah Vahideddin, Ahmet İzzet Paşa'ya yeni kabineyi kurma görevi verdi ve barış görüşmelerini hemen başlatmasını istedi. İzzet Paşa kabinesi, müttefiklerle Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak büyük prestij kazanmış olsa da İttihat ve Terakki'nin bazı eski üyeleri kabinede görev aldığı için sert eleştirilere maruz kaldı. Giderek daha da ağırlaşan eleştiriler ve Padişah Vahideddin'in baskısı yeni kabineyi görevini yapamaz duruma getirdi. Bu durum Ahmet İzzet Paşa kabinesini istifaya götürerek ömrünün kısa olmasına sebep oldu. Bu çalışma, İstanbul basını üzerinden İzzet Paşa kabinesini istifaya götüren süreci incelemekte ve basının istifa sürecindeki tutum ve davranışlarını irdelemektedir. Sekiz gazetenin incelendiği bu çalışmada, kabineyi istifaya hazırlayan sebepler olarak iddia edilen ittihatçıların kabinede istenmemesi, ittihatçı liderlerin yurtdışına firarı üzerine basındaki sert eleştiriler ve istifada İngilizlerin etkisi ele alınmaktadır. Bununla birlikte İstifanın kamuoyundaki yankıları ve Mustafa Kemal Paşa'nın istifaya karşı tutumu değerlendirilmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Kabine İstifası, İstanbul Basını, Ahmet İzzet Paşa, Mustafa Kemal Paşa.

#### Abstract

*In the First World War, the Central Powers, after the defeats of one after the other in 1918, had no choice but to ask for peace. The Ottoman Empire, which was in a very difficult situation especially after the Bulgarians signed an armistice, wanted to act for a peace treaty. But a constructive cabinet that would lead this process and not be seen as war criminals needed to come to power. Because Committee of Union and Progress was the target of a severe criticism, as it was seen as responsible for the bad course of the war. Thus, the Talat Pasha cabinet started the resignation process on 7 October 1918 and handed over the Grand Vizier's seal on 13<sup>th</sup> October. Sultan Vahideddin gave Ahmet İzzet Pasha the task of forming a new cabinet and asked him to initiate peace talks immediately. Although the cabinet of İzzet Pasha gained great prestige by signing the Armistice of Mudros with the allies, it was subjected to harsh criticism because he allowed some former members of the Committee of Union and Progress to take office in the cabinet. Criticisms and the pressure of Sultan Vahideddin made the new cabinet unable to function. This situation caused Ahmet İzzet Pasha's cabinet to resign. This study, based on the İstanbul press deals with the process that led to the resignation of the İzzet Pasha cabinet. In this study, in which eight newspapers were examined, the unwanted Unionists in the cabinet, the harsh criticism in the press on the escape of the Unionist leaders to abroad, and the influence of the British in the resignation were examined. In addition, the public reactions and Mustafa Kemal Pasha's attitude towards resignation were evaluated.*

**Keywords:** Cabinet's Resignation, İstanbul's Press, Ahmet İzzet Pasha, Mustafa Kemal Pasha.

<sup>1</sup> Arş. Gör. Dr., Ordu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ordu, E-Posta: [hakangungor490@gmail.com](mailto:hakangungor490@gmail.com), ORCID ID: 0000-0002-8282-5481



## Giriş

Sulatan V. Mehmed Reşad'ın Cihan Harbi'nin son yılı olan 1918'de ölümü üzerine yerine VI. Mehmed Vahideddin tahta çıktı. Sultan Mehmed Reşad'ın pasif kişiliğinin aksine Sultan Vahideddin'in iç siyasette daha aktif rol oynayacağı açıktı. Bu nedenle Vahideddin'in tahta çıkması iç ve dış politikada yeni gelişmeleri beraberinde getirdi, vatanın ve milletin selamete ulaşması bakımından büyük umutlar doğurdu. Bu umudu taşıyanlardan birisi de Mustafa Kemal Paşa'ydı. Paşa, Sultan Vahideddin'in tahta çıkışını vatanın, milletin ve ordunun ehil olmayan ellerden kurtuluşu olarak görüyordu (Simavi, 1965: 379). Vahideddin, ülkedeki kötü gidişatın sorumlusu olarak görülen İttihat ve Terakki Hükümeti'nin gücünü azaltıp son vermeyi ve devlet işlerini yürüterek aktif rol oynamayı planladı (İzzet Paşa, 2017:15-6; Danişmend, 1972: 442-443). Ancak Sultan, savaşın Osmanlı Devleti'nin de aralarında bulunduğu İttifak Devletleri aleyhine geliştiği dönemde İttihat ve Terakki Hükümeti'yle mücadele etmek istemiyordu. Zaten cephelerdeki olumsuz gelişmeler,<sup>2</sup> üretimin düşmesi ve gıda maddelerindeki fiyatların yükselişi iktidarda bulunan Talat Paşa Hükümetini eleştirilerin hedefi haline getirdi (Kurat, 1990:577; Danişmend, 1972: 442-443).

Nitekim aralarında Damat Ferit Paşa, Ahmet Rıza Bey ve Ahmet İzzet Paşa'nın bulunduğu bir grup Osmanlı idaresinde söz sahibi kişiler ülkedeki kötü gidişatı durdurmak ve Talat Paşa Hükümetinin görevden çekilmesini sağlamak için toplandı. Ahmet İzzet Paşa, hatırasında anlattığına göre buradaki kişilerin çoğu sorumluluğu yüklenmek istememiş, mevcut hükümetin durumu düzeltilmesi gerektiğini ifade etmişti. İzzet Paşa ise Talat Paşa Hükümetinin hayırlı veya hayırsız herhangi bir barış yapmasının imkânsız olduğuna işaret etmiş, "*Şu halde devletin ölü vücudu ortada mı bırakılacak! Dolayısıyla bir iki sözle ve büyük bir üzüntüyle böyle bir zamanda, ne olursa olsun hizmetten kaçılmayacağını*" söyleyerek memleket için hazır olduğunu ima etmişti (İzzet Paşa, 2017:17).

Ali Fethi Bey'de Talat Paşa ile görüşmesinde yapmayı düşündükleri mütarekenin kurulacak yeni kabineye bırakılması fikrindeydi (Okyar, 1980:237-39). Ali Fuat Cebesoy'un aktardığına göre, Mustafa Kemal Paşa da savaşın durdurulması için derhal sulh teşebbüsünde bulunulması gerektiğini, fakat Talat Paşa Hükümetinin fazla yıprandığından bunu yapamayacağını ifade etmişti. Mustafa Kemal Paşa, Ahmet İzzet Paşa'nın başkanlığında kendisinin de Harbiye Nezareti'ni üstlenileceği bir hükümet kurulması gerektiğini ekledi (Cebesoy, 2000:27). Kısa bir süre sonra Sultan Vahideddin, Talat Paşa'yı saraya davet ederek eleştirilerin odağında olmayan tarafsız bir hükümetin kurulması için istifa etmesini istedi (Okyar, 1980:237-39). Talat Paşa, Sultan'a kendisinden sonra kabinenin Ahmet İzzet Paşa tarafından kurulmasını ve bu kabineye Ali Fethi, Cavid Bey ve Rauf Bey'in de dahil edilmesini tavsiye ederek sadareten çekileceğini bildirdi (Menteşe, 1986:232). Böylece 13 Ekim'de de Talat Paşa sadaret mührünü teslim etti (Akşin, 2010: 5).

Ahmet İzzet Paşa, kabineyi kurmakla vazifelendirildiyse de bu kabinenin ömrü kısa oldu. İzzet Paşa kabinesinin istifası birçok hatırat ve araştırma eserde çeşitli yönleriyle ele alındı. Bu hatıratların başında Ahmet İzzet Paşa'nın *Feryadım*, Rauf Orbay'ın *Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım*, Ali Fuat Türkgeldi'nin *Görüp İşittiklerim* ve Fethi Okyar'ın *Üç Devirde Bir Adam* adlı eserleri gelmektedir. Bu hatıratlar, kabine istifasını muelliflerin bakış açılarıyla anlattıklarından istifa hadisesini bütün yönleriyle ele almamıştır. Ahmet İzzet Paşa dönemine ait araştırma eserler ise genel olarak basındaki tartışılardan kaçınmakta veya dönemin basınına yansıyan haberleri genelleyerek üzerinde durmamaktadır. İzzet Paşa kabinesinin istifasında oldukça etkin bir rol oynayan İstanbul basını detaylı olarak ele alınmadığından bu çalışmanın yapılmasına ihtiyaç duyuldu. Bu çalışma, kabinenin istifası sürecinde ve sonrasında İstanbul basınına yansıyan ve kamuoyuna yön veren haberleri inceleyerek dönemin litarürüne katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda döneme ait sekiz gazete incelendi ve kabine istifası ilgili tespitler ortaya kondu.

### 1.Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nin Kurulması

Sultan Vahideddin, Talat Paşa'nın istifasından birkaç gün sonra Tefvik Paşa'yı yeni kabineyi kurmakla görevlendireceği haberi yayıldı. Mustafa Kemal Paşa, eskiden tanıdığı Seryaver Naci (General Naci Eldeniz) vasıtasıyla Vahideddin'e bir telgraf çekerek Ahmet İzzet Paşa riyasetinde bir

<sup>2</sup> O dönemlerde Halep'te Yedinci Ordu Kumandanı olarak görev yapmakta olan Mustafa Kemal, vaziyeti umumiyei askeriye, asayiş ve harbin gidişatını anlatmak için Talat Paşa, Cemal Paşa ve Enver Paşa'ya raporlar göndermiştir. Bu raporları okumak için bkz., *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, Cilt IV., Ankara 1991, 1-12.

hükümetin kurulmasını, Fethi Okyar, Tahsin Uzer, Rauf Orbay, Azmi, Canbulat, Hayri (Seyhülislâm ve Adliye Nâzırı) Beylerin de kabineye alınmasını ve Harbiye Nazırlığı görevinin de kendisine verilmesini istedi. Mustafa Kemal Paşa, aynı isteği Ahmet İzzet Paşa'ya da tekrarladı. Ahmet İzzet Paşa, verdiği cevapta kendisi ile çalışmaktan memnun kalacağını ve durumun netleşinceye kadar Harbiye Nezareti makamına kimseyi getirmeyeceği vaadinde bulundu (Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, 1991: 27; Cebesoy, 2000: 27).

Sultan Vahideddin, Talat Paşa'nın ve Mustafa Kemal'in tavsiyelerini dikkate almadan Tefvik Paşa'yı hükümeti kurmakla görevlendirdi. Bunun üzerine Tefvik Paşa, kabineyi kurmak istediği muhtemel kişileri evine davet ederek görüşme yaptı. Bu görüşmede Reşit Akif ve Ali Rıza Paşa başta olmak üzere bazı kişiler, ülkedeki kötü durumu göz önünde bulundurdıklarından kabinede yer almak istemediler. Bu duruma oldukça öfkelenen İzzet Paşa, “*vatan ve devletin bir ihtiyacı anında hizmetten kaçınmaya hakkımız olmayacağını ve böyle kaçınmanın gerek şahsen ve gerekse dededen babaya nail olduğumuz nimete küfran olacağını ateşli bir tavırla*” dile getirdi (İzzet Paşa, 2017: 18). Ancak Tefvik Paşa'nın bütün gayretlerine rağmen yeni kabine kurulamadı (*Tanin*, 11 Teşrin-i evvel 1334; *Ati*, 14 Teşrin-i evvel 1334). Yeni hükümetin neden kurulamadığına dair pek çok rivayetler vardır. Yalnız muhakkak olan bir şey varsa o da Tefvik Paşa'nın yeni kabineyi teşkil etmek için müracaat ettiği kişilerden ret cevabını alması veyahut evvelce kabinede bir vazife almayı vaat edenlerin özür ve sebepler sıralayarak görev almaya yanaşmamalarıydı (*Tasvir-i Efkâr*, 12 Teşrin-i evvel 1334).

Tefvik Paşa, hükümet kurma görevini iade edince bu görev bu defa Ahmet İzzet Paşa verildi. İzzet Paşa, vakit kaybetmeksizin kendisine Rauf Bey'i danışman seçerek hükümet kurma işine girişti (Bayur, 1991: 707). İzzet Paşa, birtakım görüşmeler yaptıktan sonra Adliye Nezaretine Hayri Bey'i, Maliye Nezaretine Cavid Bey'i, Dahiliye Nezaretine Fethi Bey'i, Bahriye Nezaretine Rauf Bey'i atamayı uygun buldu (BOA. İ.DUİT. 9-38, 07-01-1337; BOA. İ.DUİT. 9-52, 10-04-1337; *İkdam*, 13 Teşrin-i evvel 1334; *Tasvir-i Efkâr*, 15 Teşrin-i evvel 1334). Ahmet İzzet Paşa, hükümeti kurmaya çalışırken basından da ciddi destek aldı. Bu noktada çıkan haberlerde herkesin önceki ihtilafları bırakarak vatanın selamete çıkarılmasına yardım etmesi telkin edildi (*Tanin*, 12 Teşrin-i evvel 1334). Böylece yeni kabine 14 Ekim 1918'de Sultan'ın onayına sunuldu.

Sultan Vahideddin'in onayından sonra iktidara gelen Ahmet İzzet Paşa Kabinesi Şeyhülislâm Ömer Hulûsi Efendi, Hariciye Nâzırı Nabi Bey, Dahiliye Nâzırı Fethi Bey, Bahriye Nâzırı Rauf Bey, Adliye Nâzırı Sabık Şeyhülislam Hayri Efendi, Nafia Nâzırı Ziya Paşa, Evkaf Nâzırı Abdurrahman Şeref Efendi, Maarif Nâzırı Sait Bey, Maliye Nâzırı Cavid Bey, Şûra-yı Devlet Reisi Reşit Akif Paşa, İaşe Nâzırı Doktor Celâl Muhtar Bey'den müteşekkildi. Ahmet İzzet Paşa, Mustafa Kemal Paşa'ya vermiş olduğu sözünde durdu ve Harbiye Nezaretine kimseyi atamayarak kendi üzerine aldı (BOA. BEO. 4538/340326, 07-01-1337; *Tasvir-i Efkâr*, 15 Teşrin-i evvel 1334). Ali Fuat Cebesoy'un aktardığına göre eğer yeni kabinenin ömrü uzun olsaydı, muhtemelen İzzet Paşa bu göreve Mustafa Kemal Paşa'yı tayin edecekti (Cebesoy, 2000:28). Cebesoy'un bu iddiasını Ahmet İzzet Paşa'da bizzat “*Harbiye Nezareti için zihnimde aday olarak Mustafa Fevzi ve Mustafa Kemal Paşalar vardı; fakat birincisi hastaydı ve ikincisini de ateşkes gerçekleşmeden ordudan ayırmak istemiyordum*” diyerek teyit etmekteydi (İzzet Paşa, 2017:31).

Ahmet İzzet Paşa, kabineyi kurarken denge siyasetini izledi ve eskiden İttihat ve Terakki'ye mensup bazı kişilere kabinede görev verdi. Oysa başta basın olmak üzere bir kesim savaşın faturasını ittihatçılara keserek “*Cemiyet mi fırkamı her ne ise İttihat ve Terakkiden niyazlar, istirhamlarla talep ederiz ki çoktan tefessüh [bozulmuş] olan bu müessesenin büsbütün infisâhını [fesholma] biran evvel ilan ile müebbeden [sonsuz dek] ihticâb (gizlenme) etsinler*” demekteydi (*Tasvir-i Efkâr*, 16 Teşrin-i evvel 1334). Nitekim daha sonra Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'ni istifaya götürecek sebeplerden birisi olan Maliye Nâzırı Cavid Bey'in kabinede yer alması meselesi daha ilk günlerden itibaren tenkit edilmeye başlandı. Ancak kabinin kurulmasına engel olmamak için Cavid Bey'in hükümette yer alması hoş karşılandı. Bu hususta Cavid Bey hakkında *Tasvir-i Efkâr*'da çıkan haber aslında büyük bir kesimin duyularını yansıtmaktaydı:

“*Maliye Nazırı Cavid Bey memleketimizde umuru maliyedeki ihtisası ile meşhurdur. Fakat bizim kanaati katiyemize göre mumaileyh kazandığı şöhrete layık değildir. Kendisinde vak'a alakat-ı lisanıye vardır. Buna mukabil hakiki bir dirayeti maliye ve kiyaseti siyasiyesi mefkud gibidir [olmayan]. Kuvveti lisanı sayesinde efkârını*



*herkese kolaylıkla kabul ettirir...Son zamanlarda memleketin umuru maliyesi hep elinden geçtiği cihetle şimdi maliye nezaretinde bulunması lazımdır. Bu işbar ile kabineye duhulünü fena nazarla görenlerden değiliz" (Tasvir-i Efkâr, 16 Teşrin-evvel 133).*

Ahmet İzzet Paşa Hükümet'i kurulduktan sonra onu bekleyen en önemli husus ise mütarekenin bir an önce teminiydi.

İzzet Paşa Kabinesi, fırka programını Mebuslar Meclisi'ne sunduktan sonra gerekli olan güven oyunu olarak işe başladı. Yeni hükümetin ilk işi ülkedeki huzuru temin etmek oldu. İzzet Paşa, siyasi mahkumların serbest bırakılması ve sürgüne gönderilenlerin affedilmesi gibi hassas meseleleri fırka programına dahil ederek toplumdaki birliği yeniden tesis etmek istedi (MMZC:28-9,35). Ancak Sultan Vahideddin, mebuslar ve millet yeni hükümetten İtilaf Devletleri ile mütareke akdini bir an evvel temin etmesini bekliyordu.

İzzet Paşa Hükümeti, bu beklentiler doğrultusunda ateşkes sağlamak amacıyla teşebbüslerde bulundu. Yeni kabine, daha önce Kut'ül Amare'de Osmanlı kuvvetlerince esir edilen General Townshend'i serbest bırakarak Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında arabulucu olmasını kararlaştırdı. İzzet Paşa Hükümeti, Townshend vasıtasıyla Türkiye'nin siyasi ve iktisadi istiklaline saygı duyulması koşuluyla İtilaf Devletleri ile sulh yapmaya hazır olduğunu bildiriyordu (BOA. HR.MTV. 768-30, 23-10-1918).<sup>3</sup> Townshend'in aracılığıyla talep edilen mütareke görüşmeleri kabul edildi ve Türk delegelerinin gönderilmesi istendi (Ayışığı, 1997: 164). İzzet Paşa, Padişah Vahideddin ile görüşerek On Yedinci Kolordu Komutanı Nurettin Paşa, Sekizinci Ordu Kurmay Başkanı Yarbay Sadullah ve Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet Bey'i görüşmelere göndermek istediğini söyledi. Ancak Padişah, heyetin askerlerden oluştuğunu illeri sürerek gönderilmesini kabul etmedi (Genelkurmay Başkanlığı, 1962:32). Padişah, cephede savaşanların masada anlaşmasının mümkün olmadığını iddia ederek, Ferit Paşa başkanlığında bir heyeti vazifelendirmek istedi. Fakat bu defada Ahmet İzzet Paşa, Ferit Paşa'nın uzun zamandan beri devlet memuriyetinde bulunmadığını ve adeta deli gibi olduğunu; böylesi önemli bir görev ve devletin hayati meseleleri kendisine havale edilemeyeceğini söyleyerek itiraz etti. Padişah, bu itirazlar üzerine Ferit Paşa başkanlığında gönderilecek heyet fikrinden vazgeçti (İzzet Paşa, 2017:28). Nihayetinde, Mondros'a gidecek heyetin Bahriye Nâzırı Rauf, Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet ve Erkânıharp kaymakamlarından Sadullah Beylerden oluşmasına karar verildi (BOA. HSD.AFT. 6-35, 25-07-1342; BOA. HSD.AFT. 6-135, 25-07-1342; Türkgeldi, 2010: 155). İtilaf Devletleri heyetine başkanlık yapan Amiral Calthorpe ile Türk Heyeti arasında görüşmeler yapıldı. İtilaf Devletleri, Mondros görüşmelerden önce Osmanlı Devleti hakkındaki maddeleri görüşüp karara vardıklarından, Türk Heyeti bu maddelerde ufak değişiklikler yapmakla yetinmek zorunda kaldı. Nihayetinde iki heyet arasında 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandı (Türkgeldi, 1948: 57-60).

Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti açısından ağır hükümler içermektedir. Görüşmelerde Türk Heyeti'nin kâtabi olarak yer alan Ali Fuad Türkgeldi'nin aktardığı maddelere bakıldığında bu durum açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Sadece Türk Boğazlarının İtilaf Devletleri'nin denetimine verilmesi ve Ermeniler'in de yoğun yaşadıkları altı vilayet dahil ülkenin çeşitli yerlerinde karışıklık çıkması halinde bu devletlerce işgal etme hakkının tanınması bile Türk hakimiyetine gölge düşürmekteydi (BOA.HSD.AFT.6-71, 24.01.1337; Türkgeldi, 1948: 60-71). Zaten mütareke hükümlerine bakıldığında da Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri'nce paylaşıldığı görülmektedir.

Mütareke hükümleri orduya 2 Kasım 1918'de tebliğ edilince Ali Fuat Cebesoy, "Müttefiklerimize dikte edilen şartlar nazar-ı itibara alınırca daha mutedil sayılabilirdi" (Cebesoy, 2000:43) değerlendirmesinde bulunmaktaydı. Nitekim Sadrazam İzzet Paşa'da benzer hissiyatı taşıyordu. İzzet Paşa, Mondros Mütarekesi'ni Bulgaristan, Avusturya ve Almanya ile yapılan mütarekelere kıyasla her ne kadar mutedil olarak değerlendirse de mütareke, milletin nezdinde derin üzüntüye ve basında da tenkite sebep oldu.<sup>4</sup> *Vakit* gazetesinden Ahmet Emin Bey mütarekeye karşı halkın tavrını,

<sup>3</sup> Rauf Orbay'ın aktardığına göre kendisiyle General Townshend arasında bir dostluk söz konusu olduğundan, Townshend'in arabulucu olmasında oldukça etkili olmuştur. Bkz., Rauf Orbay, *Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım*, I, İstanbul 1993, s. 58-62.

<sup>4</sup> Ateşkes imzalanmasından bir gün sonra Ahmet İzzet Paşa hastalanıp yatağa düşmüştür. Ahmet Emin Yalman ise Ahmet İzzet Paşa'nın mütarekenin imza haberi aldığı yanında olduğunu ve Paşa'nın büyük bir teessür içinde bulunduğunu



*herkese kolaylıkla kabul ettirir...Son zamanlarda memleketin umuru maliyesi hep elinden geçtiği cihetle şimdi maliye nezaretinde bulunması lazımdır. Bu işbar ile kabineye duhulünü fena nazarla görenlerden değiliz” (Tasvir-i Efkar, 16 Teşrin-i evvel 133).*

Ahmet İzzet Paşa Hükümet’i kurulduktan sonra onu bekleyen en önemli husus ise mütarekenin bir an önce teminiydi.

İzzet Paşa Kabinesi, fırka programını Mebuslar Meclisi’ne sunduktan sonra gerekli olan güven oyunu alarak işe başladı. Yeni hükümetin ilk işi ülkedeki huzuru temin etmek oldu. İzzet Paşa, siyasi mahkumların serbest bırakılması ve sürgüne gönderilenlerin affedilmesi gibi hassas meseleleri fırka programına dahil ederek toplumdaki birliği yeniden tesis etmek istedi (MMZC:28-9,35). Ancak Sultan Vahideddin, mebuslar ve millet yeni hükümetten İtilaf Devletleri ile mütareke akdini bir an evvel temin etmesini bekliyordu.

İzzet Paşa Hükümeti, bu beklentiler doğrultusunda ateşkes sağlamak amacıyla teşebbüslerde bulundu. Yeni kabine, daha önce Kut’ül Amare’de Osmanlı kuvvetlerince esir edilen General Townshend’i serbest bırakarak Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında arabulucu olmasını kararlaştırdı. İzzet Paşa Hükümeti, Townshend vasıtasıyla Türkiye’nin siyasi ve iktisadi istiklaline saygı duyulması koşuluyla İtilaf Devletleri ile sulh yapmaya hazır olduğunu bildiriyordu (BOA. HR.MTV. 768-30, 23-10-1918).<sup>3</sup> Townshend’in aracılığıyla talep edilen mütareke görüşmeleri kabul edildi ve Türk delegelerinin gönderilmesi istendi (Ayışığı, 1997: 164). İzzet Paşa, Padişah Vahideddin ile görüşerek On Yedinci Kolordu Komutanı Nurettin Paşa, Sekizinci Ordu Kurmay Başkanı Yarbay Sadullah ve Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet Bey’i görüşmelere göndermek istediğini söyledi. Ancak Padişah, heyetin askerlerden oluştuğunu illeri sürerek gönderilmesini kabul etmedi (Genelkurmay Başkanlığı, 1962:32). Padişah, cephede savaşın masada anlaşmasının mümkün olmadığını iddia ederek, Ferit Paşa başkanlığında bir heyeti vazifelendirmek istedi. Fakat bu defada Ahmet İzzet Paşa, Ferit Paşa’nın uzun zamandan beri devlet memuriyetinde bulunmadığını ve adeta deli gibi olduğunu; böylesi önemli bir görev ve devletin hayati meseleleri kendisine havale edilemeyeceğini söyleyerek itiraz etti. Padişah, bu itirazlar üzerine Ferit Paşa başkanlığında gönderilecek heyet fikrinden vazgeçti (İzzet Paşa, 2017:28). Nihayetinde, Mondros’a gidecek heyetin Bahriye Nâzırı Rauf, Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet ve Erkânıharp kaymakamlarından Sadullah Beylerden oluşmasına karar verildi (BOA. HSD.AFT. 6-35, 25-07-1342; BOA. HSD.AFT. 6-135, 25-07-1342; Türkgeldi, 2010: 155). İtilaf Devletleri heyetine başkanlık yapan Amiral Calthorpe ile Türk Heyeti arasında görüşmeler yapıldı. İtilaf Devletleri, Mondros görüşmelerden önce Osmanlı Devleti hakkındaki maddeleri görüşüp karara vardıklarından, Türk Heyeti bu maddelerde ufak değişiklikler yapmakla yetinmek zorunda kaldı. Nihayetinde iki heyet arasında 30 Ekim 1918’de Mondros Mütarekesi imzalandı (Türkgeldi, 1948: 57-60).

Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti açısından ağır hükümler içermekteydi. Görüşmelerde Türk Heyeti’nin kâatibi olarak yer alan Ali Fuat Türkgeldi’nin aktardığı maddelere bakıldığında bu durum açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Sadece Türk Boğazlarının İtilaf Devletleri’nin denetimine verilmesi ve Ermeniler’in de yoğun yaşadıkları altı vilayet dahil ülkenin çeşitli yerlerinde karışıklık çıkması halinde bu devletlerce işgal etme hakkının tanınması bile Türk hakimiyetine gölge düşürmekteydi (BOA.HSD.AFT.6-71, 24.01.1337; Türkgeldi, 1948: 60-71). Zaten mütareke hükümlerine bakıldığında da Osmanlı Devleti’nin İtilaf Devletleri’nce paylaşıldığı görülmektedir.

Mütareke hükümleri orduya 2 Kasım 1918’de tebliğ edilince Ali Fuat Cebesoy, “Müttefiklerimize dikte edilen şartlar nazar-ı itibara alınırca daha mutedil sayılabilirdi” (Cebesoy, 2000:43) değerlendirmesinde bulunmaktaydı. Nitekim Sadrazam İzzet Paşa’da benzer hissiyatı taşıyordu. İzzet Paşa, Mondros Mütarekesi’ni Bulgaristan, Avusturya ve Almanya ile yapılan mütarekelere kıyasla her ne kadar mutedil olarak değerlendirse de mütareke, milletin nezdinde derin üzüntüye ve basında da tenkite sebep oldu.<sup>4</sup> *Vakit* gazetesinden Ahmet Emin Bey mütarekeye karşı halkın tavrını,

<sup>3</sup> Rauf Orbay’ın aktardığına göre kendisiyle General Townshend arasında bir dostluk söz konusu olduğundan, Townshend’in arabulucu olmasında oldukça etkili olmuştur. Bkz., Rauf Orbay, *Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım*, I, İstanbul 1993, s. 58-62.

<sup>4</sup> Ateşkes imzalanmasından bir gün sonra Ahmet İzzet Paşa hastalanıp yatağa düşmüştür. Ahmet Emin Yalman ise Ahmet İzzet Paşa’nın mütarekenin imza haberi aldığı anda yanında olduğunu ve Paşa’nın büyük bir teessür içinde bulunduğunu



"...dört sene mütemadiyen en kıymetli evladı cephelerde kanını döktükten...fedakarlıklar gösterdikten sonra...hiç layık olmadığı akibete duçar edilen mert milletin acısı, kederi, endişesi sarih bir surette okunuyordu" cümleleriyle ifade etmekteydi (*Vakit*, 2 Teşrin-i sâni 1334). Ancak Mütareke hükümlerine uyamayan İtilaf Devletleri çok geçmeden Osmanlı topraklarını işgale başladı. Gerek mütarekenin imzalanmasını gerekse de İtilaf Devletleri'nin işgalini sevinçle karşılayanlar oldu. Bunlar genellikle Rum ve Ermeni Osmanlı vatandaşlarıydı. Onların vatan aleyhinde bu gelişmeleri memnuniyetle karşılaması büyük bir teessüre vesile oldu (*İkdam*, 2 Teşrin-i sâni 1334).

Ahmet İzzet Paşa, Sultan Vahideddin'in sadarete getirmek istediği ilk tercihi değildi. Memleketin içinde bulunduğu vaziyet ve mütarekenin biran evvel imza edilme çabası İzzet Paşa'yı ve Sultan Vahideddin'i bir araya getirdi. Ancak birkaç gün geçmeden mütareke heyetinin kimlerden oluşması gerektiği konusunda aralarında ihtilaf çıkmaya başladı. Öte yandan İzzet Paşa'nın kabinede görev verdiği bazı eski ittihatçılardan İstanbul basını da memnun değildi. Ancak basın, kabinenin ilk günlerinde sert eleştiri yapmaktan kaçınıyor ve hatta kabinenin hemen çalışmalarına başlaması için gerekli sükûneti sağlamaya çalışıyordu. Basının sert eleştirilerden kaçınması ve kabinedeki eski ittihatçıları kabullenmesinin sebebi memleketin içinde bulunduğu durumdan biran evvel kurtarılmasının gerekliliği idi. Fakat basının bu iyimser tutumu fazla uzun sürmedi. Mütarekenin imzalanarak savaşın bitmesi ve ittihatçıların eylemleri basına aradığı fırsatı verdi. Nitekim mütarekenin imzalanmasından ve ittihatçıların yurtdışına kaçışlarından sonra basın kabineye karşı cephe almaya başladı.

## 2. İttihatçıların Yurtdışına Fırlarları ve Kabine'nin İstifası

1 Kasım 1918'de İttihat ve Terakki Fırkası bir kongre topladı. Talat Paşa, kongrede yaptığı uzun bir konuşmadan sonra istifa etti ve yerine İsmail Canbolat Bey seçildi (*Atı*, 2 Teşrin-i sâni 1334). İsmail Canbolat Bey, partinin programı üzerinde çalıştığı ve ikinci kongreyi 3 Kasım'da toplamaya hazırladığı sırada İttihat ve Terakki liderlerinin yurtdışına kaçtıkları haberleri dolaşmaya başladı. Talat Paşa'nın istifasından bir gün sonra yurtdışına kaçışların başlaması halkın harpten bunları sorumlu tuttuğu ve öfkelerini onlara yönelteceği endişesi yatıyordu (Bayar, 1997: 89).

İttihatçıların firar teşebbüsleri kongreden önce başlamıştı (Denker, 1992: 10-11). İttihatçıların önde gelen liderlerinden olan Enver ve Cemal Paşalar İstanbul'dan çekip gitmeyi on beş yirmi günden beri düşünüyorlardı. Bu maksatla defalarca gerek Saray-ı Hümayun'a ve gerekse kabineye müracaat ederek Avrupa'ya gönderilmeleri için türlü türlü sebepler gösterdiler. Her defasında burada kalmalarının daha munasip olduğu açık bir lisanla kendilerine ifade edildi. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki Talat Paşa, hiçbir yere gitmeyeceğini ve hareketinin hesabını alını açık olarak vereceğini arkadaşlarına tekrar tekrar söyledi. Anlaşıldığına göre önce Enver ve Cemal Paşalar firar kararını vermişlerdi. Talat Paşa ise ancak son günde firar fikrini kabul etmişti (*Vakit*, 5 Teşrin-i sâni 1334). İttihatçı polis müdürleri Azmi ve Bedri Beyler ile askeri levazımat eski reisi Topal İsmail Hakkı Paşa ise 27 Ekim 1918'de firar girişiminde bulundu. Azmi ve Bedri Beyler'in teşebbüsleri neticesiz kaldı ancak Topal İsmail Hakkı Paşa firar etmeyi başardı. Bu teşebbüs ve firardan sonra Ahmet İzzet Paşa Hükümeti sıkı tedbirler aldı (*İkdam*, 2 Teşrin-i sâni 1334; *Zaman*, 6 Teşrin-i sâni 1334). Fakat bu tedbirler, bazı İttihat ve Terakki liderlerinin yurtdışına kaçışlarına mâni olamadı.

Ahmet İzzet Paşa Hükümeti, İttihat ve Terakki liderlerinin yurtdışına fırlarlarını bedelini en ağır şekilde ödeyecekti. Nitekim hem basın hem de kamuoyu 2 Kasım 1918'deki fırlarlardan kabineyi mesul tutmaktaydı. Dönemin Dahiliye Nâzırı olan Fethi Bey'in anılarına bakıldığında basın ve kamuoyunun kısmi olarak haklı olduğu anlaşılmaktadır. Fethi Bey, bu fırlarlardan haberdar olduklarını şu cümlelerle aktarmaktadır,

*"İttihat ve Terakki ön şahsiyetlerinin başta Talat, Enver, Cemal paşalar olarak vatani terk edeceklerini, en elverişli şeklin arandığını, sadrazam İzzet Paşa ile Rauf, Cavid, ben biliyorduk ve bu ayrılışın görünürdeki menfiliğini tereddütsüz kabul*

etmekle beraber başka çareyi de bulamamanın aczi içindeydik” (Okyar, 1980: 251).

Basında bu noktaya işaret etmekte ve firarların hükümet bilgisi dahilinde planlı bir şekilde yapıldığını ileri sürmekteydi (Tunaya, 1989: 567; *Vakit*, 5 Teşrin-i sâni 1334). Ancak İzzet Paşa, “*Bunun [Fırarın] men’ine elimdeki vesait ile çalıştım. Fırarlarından sonra ele geçirilmeleri için de teşebbüsatda bulundum. Daha ziyadesi elimden gelmezdi*” (İnal, 1982: 1989) diyerek mesuliyeti kısmen reddetmekteydi.

İttihat ve Terakki Fırkasının lider kadrosunun memleketi terk ettiği haberi bütün ülkede bomba etkisi yarattı. Talat, Cemal ve Enver Paşalar ayrılmadan önce İzzet Paşa’ya mektup bırakmış ve memleketteki sulh ve sükûnete yardımcı olmak için ayrıldıklarını yazmışlardı (Okyar, 1980: 251).<sup>5</sup> Ancak İttihat ve Terakki’ye muhalifler başta olmak üzere birçok kişi bu firardan iktidarı mesul tuttu. Bilhassa Rum-Ermeni mebusları gitgide tenkitlerinin dozunu artırıyorlardı. Mebuslar dışında basında olayın üzerine gitmekte ve firarı tenkit etmekteydi. *Ati* gazetesi, “*Talat ve şürekası (ortaklar) siyasi ve harbin mesuliyetlerini üzerlerine alarak lüzum görüldüğünde dar ağacına kendi ayaklarıyla gitmeliydiler*” diyerek eleştirisini en üst perdeden ortaya koydu (*Ati*, 4 Teşrin-i sâni 1334). *Ati* gazetesinin yanı sıra *Sabah* ve *İkdam* gazeteleri de firarı siyasi ahlak ve onur dışı olarak gördü. İkdam, bunların divan-ı harpten kaçışını haysiyetten düşmek olarak yorumlarken, firarlardan İzzet Paşa iktidarını mesul tutuyordu.<sup>6</sup>

Ahmet İzzet Paşa, İttihat ve Terakki liderlerinin yurtdışına kaçışlarını engellemek için bazı tedbirler almış olsa da dönemin gazetelerinden ve hatıratlarından anlaşıldığına göre bunlar ciddi tedbirler değildi. Bazı eski ittihatçıların kabinede önemli noktalarda bulunması ve İzzet Paşa’ya yakın olması, onun sert tedbirler almasını engelledi. İzzet Paşa’nın uygulamada gösterdiği bu zafiyet basının gözünden kaçmadı ve haliyle bunun mesuliyetini İzzet Paşa’nın omuzuna yüklediler. İzzet Paşa kabinesi her ne kadar basının ve kamuoyunun eleştirisini başlangıçta göğüslemeyi başardırıysa da bu muhalif gruba sultanında katılması kabineyi işleyemez hale getirdi.

Mebusan Meclisi ve basın, ittihatçı liderlerin firarından İzzet Paşa Kabinesi’ni sorumlu tuttuğu için eleştirilerin dozunu arttırarak kabinenin güvenini sarsıyorlardı. Padişah Vahideddin’de basına ve muhalefete tepki göstermeyerek bu tartışma ve eleştiri ortamının oluşmasına izin verdi. Padişah, baştan beri Ahmet İzzet Paşa’ya hükümeti kurma görevine vermek istemiyordu. Padişah, Talat Paşa istifa edince yerine Tefik Paşa’yı getirmek istedi. Ancak Tefik Paşa kabineyi kurmaya muktedir olamadı. Bunu üzerine Ahmet İzzet Paşa, memleketin içinde bulunduğu vaziyet, mütarekenin bir an önce yapılmasının gerekliliği, ordunun güvenine sahip olması ve düşmanın onun tarafsızlığından emin olmasından göreve getirildi (Okyar, 1980: 253). Ahmet İzzet Paşa, hükümeti kurma görevini üstlenirken memlekette hala güçlü olan ittihat mensuplarına kabinede görev verdi. Yeni kabinede ittihatçıların yer alması bazı çevrelerce baştan beri eleştirildi ve hatta ittihatçı hükümet olarak yaftalandı. Ahmet İzzet Paşa, kabineyi açıkladıktan sonra Cavid ve Hayri Beylerin de bu kabinede yer aldığını gören basın, ülkeyi borç batağına sokan Cavid Bey’in ve diğer ittihatçıların kabinede yer almasını ciddi şekilde tenkit etti (*Sabah*, 23 Teşrin-i sâni 1334; *İkdam*, 23 Teşrin-i sâni 1334). Basın ve muhalifler gün geçtikçe eleştirinin dozunu artırıyorlardı.

Basın, daha Mondros Mütarekesi’nin imzalandığı günlerde İzzet Paşa’nın kabineden ittihatçıları tasfiye etmesini teklif etti (*Ati*, 2 Teşrin-i sâni 1334). İttihat ve Terakki’nin önde gelen şahıslarının 2 Kasım’da firar etmeleri hükümetteki ittihatçılara karşı mevcut hoşnutsuzluğu katlamıştı. Hükümetin Adliye ve Maliye bakanlarından Cavid ve Hayri Beyler başta olmak üzere kabinedeki birçok ittihatçı direk hedef alınarak bunların biran evvel tasfiyesi isteniyordu (*Ati*, 5 Teşrin-i sâni 1334). Aslında bu noktadan sonra muhaliflerin hedefi Ahmet İzzet Paşa Hükümeti’ni feshe zorlamaktı. Muhalifler, kabinedeki ittihatçıların görevden el çektilmesi ile yetinmeyecek, ittihatçı memurların tasfiyesi başta olmak üzere birçok şey talep edeceklerdi. Nitekim basın, her ne kadar Ahmet İzzet Paşa sadrazam olarak hükümetin başında bulunsa da memleket idaresini ittihatçılar yürütmektedir eleştirisini yapıyordu (*Ati*, 6 Teşrin-i sâni 1334).

<sup>5</sup> Paşaların mektuplarını görmek için bkz., *Ati*, 5 Teşrin-i sâni 1334.

<sup>6</sup> *Sabah* yazarlarından olan ve daha önce İttihat ve Terakki tarafından sürgün edilen Ali Kemal Bey firarları en keskin şekilde eleştirenler arasında yer almaktaydı. *Sabah*, 5 Teşrin-i sâni 1334; *İkdam*, 5 Teşrin-i sâni 1334.



İzzet Paşa Kabinesi'ne muhalif olanlar, iktidarı devirmenin yolunu padişahın etrafında toplanmakta ve onu bu işe razı etmekte geçtiğini düşünüyorlardı. Nitekim memleketin içinde bulunduğu vahim durumun sebebini ittihatçılarda arayanlar, sarayda ve basında kamuoyu oluşturmaya başlamışlardı. *Ati* gazetesinden Celal Nuri, "şu yarım porsiyon ittihatçılıktan vazgeçelim" diyerek iktidarın feshini açıkça işaret etmekteydi (*Ati*, 7 Teşrin-i sâni 1334). *Ati* gazetesi gibi *İkdam* ve *Zaman* gazeteleri de bu minvalde haberler yaparak devletin kuvvetli olması için yerine kanunlara uyan yeni bir hükümetin iktidara gelmesi gerektiğini yazıyorlardı (*İkdam*, 6 Teşrin-i sâni 1334; *Zaman*, 7 Teşrin-i sâni 1334). Basının, kabinenin istifasını işaret etmesi ve ağır eleştiriler yöneltmesi padişaha fazla bir seçenek bırakmıyordu. İttihatçıların yurtdışına kaçışları ve oluşan kamuoyu baskısı Padişah Vahideddin'in harekete geçmesine sebep oldu. Padişah, Evkaf Nâzırı Abdurrahman Şeref Efendi'yi Ahmet İzzet Paşa'ya 6 Kasım Salı günü göndererek "gazetelerin şiddetli hücumlarından başka her gün aldıkları imzalı, imzasız mektuplarla kabinenin ve özellikle ittihatçı üyelerin aleyhinde itirazlar ve birçok suçluların kaçışı dolayısıyla şikayetler yapıldığını," bildirdi (İzzet Paşa, 2017: 35; İnal, 1982: 1989-1990; Mentese, 1986: 234). Abdurrahman Şeref Efendi, bu tenkitlerin ortadan kaldırılması için Adliye Nâzırı Hayri, Maliye Nâzırı Cavid, Dahiliye Nâzırı Fethi Beylerin istifasını işaret etti. İzzet Paşa, Cavid ve Hayri Beylerin zaten öteden beri istifa edip durdukları ve bu defa kesin bir şekilde istifalarını verdiklerini ilettiler ve onların yerine yeni adaylar aradığını bildirdi. Fethi Bey'in ise mecliste fırkanın reisi olmasından değiştirilmesinin uygun olmayacağını ifade etti (İzzet Paşa, 2017: 35; İnal, 1982: 1989-1990).

Padişah Vahideddin, İzzet Paşa'nın söylediklerine razı olsa da iki gün sonra bu defa Âyan Başkanı Ahmet Rıza Bey'i gönderdi ve iradesini daha keskin ve şiddetli bir şekilde ortaya koydu. İzzet Paşa, Fethi Bey dışında işaret edilen nazırların istifa ettiğini bir kez daha yenileyince Ahmet Rıza Bey'den hiç beklemediği bir cevap aldı. Ahmet Rıza Bey, Fethi Bey'in hükümetteki geleceğinin bir dakika bile doğru olmayacağını ve başka kişilerinde istifa etmesi gerektiğini söyledi. Padişahın hükümete bu şekilde müdahalesini hukuki bulmayan ve öfkelenen İzzet Paşa, maksatlarını çok iyi anladığını ve milletin bir gün eteklerinden tutup hesap soracağını söyledi. Bunun üzerine Ahmet Rıza Bey, kendisinin bir elçi olduğunu ilettiler İzzet Paşa'ya eğer kabinenin tamamı istifa ederse, Padişah hükümet kurma yetkisini kendisine tekrar verebileceğini söyledi (İnal, 1982: 1990). Padişahın İzzet Paşa'ya daha çeşitli bir hükümet kurma teklifini yapacağı daha önce de konuşulmuş ve istihbarat raporlarına da yansımıştı (CA. 01001824-2- 908848, 11-04-38). Ancak İzzet Paşa, istifası durumunda bir daha geri dönmeyeceğini söyleyerek bunları padişaha aktarmasını istedi (İnal, 1982: 1990). İzzet Paşa Kabinesi'nin istifası artık kapalı kapılar arkasında konuşulmuyor hem basın hem de padişah bunu açık açık ifade ediyordu.

Ahmet Rıza Bey, kısa bir süre sonra İzzet Paşa'ya gelerek padişahın Vükela Heyeti'nin tasfiyesinde ısrarlı olduğunu bildirdi. İzzet Paşa, bu durumu Fethi, Rauf ve Müsteşar İsmet Beyler ile müzakere etti. Bu müzakereler neticesinde Ahmet Rıza Bey'in kabine aleyhtarı olduğuna ve padişahın talebinin hukuki olmadığına karar verildi. Fethi ve Rauf Beyler, Âyan Başkanı Ahmet Rıza Bey'e padişah talebinin Kanun-ı Esasi'ye aykırı olduğunu ifade ettiler de Ahmet Rıza Bey padişahın görevden alma ve göreve tayin etme yetkisinin olduğunu ısrarla savundu. Ahmet İzzet Paşa, Vükela Meclisi'nde (Bakanlar Kurulu) bu konuyu müzakereye açtı ve hükümetin bu şartlar altında çalışamayacağına oybirliğiyle karar verildi (İnal, 1982:1991; İzzet Paşa, 2017: 36-37).

Ahmet İzzet Paşa, kabinenin ve kendisinin neden istifa ettiğini istifanamesinde izah etti. Paşa, kabinesinin Meşrutiyet'in esaslarına sadık kalarak vatanın menfaati etrafında milleti birleştirme çabasında olduğunu ifade etti. Ayrıca padişahın Kanun-ı Esasi hükümlerine riayet etmediğini şu cümlelerle izah etti:

*"Zât-ı hümâyunları ile hey'ât-ı hükümet arasında hâdis olmuş hiçbir ihtilâf-ı esâsi mevcut değilken kabine reisine teveccüh eden mes'ûliyetin birtakım kuyûd ve şurût ile tahdid ve takyidini, riâyet-i ahkâmına kasem etmiş olduğumuz Kanun-ı Esasi ile kâbil-i telif görmemekteyiz.*

*Kabinemizin esnâ-yı teşekkülünde gerek taraf-ı hümâyunlarından telâkki ettiğimiz irâdât gerek efkâr-ı umumiye-i memleketde hiss-i intikam uyandırmamak ve her kimin hakkında olur ise olsun kanun ahkâmının tatbikatından inhiraf etmemek merkezinde idi. Yine bu şerâit dairesinde vüs'umuzun yettiği derecede devlet ve vatana hizmette devam eylemek azminde sâbit iken ber-vech-i mâruz insilâb-ı*



*emniyet-i hümâyunları zehâbı üzerine rüfekâ-yı çâkerânemin ittifak-ı ârâsı ile istifamızı hak-i pâ-yı hümâyunlarına takdime karar verdik.”<sup>7</sup>*

Ahmet İzzet Paşa, istifanamesinde hükümet ile saray arasında herhangi bir sorun olmadığı halde sorumluluğunun sınırlandırılmasını Kanun-ı Esasi’ye uygun olmadığını iddia ediyordu. Kısaca İzzet Paşa, sultanın yetki alanına müdahale ettiğini ve bununla anayasaya aykırı olduğunu ifade ediyordu. Oysa paşa, kabinenin kuruluşunun temel anlayışını hem intikam duygusu uyandırmamak hem de kim olursa olsun hukuk uygulamasından taviz vermemek olarak görüyordu. Bu bağlamda devlete ve millete yardım etmeye çalışan kabine, Kanun-ı Esasi’ye riayet edilmediğini gördüğünden istifa kararı aldı.

Ancak Padişah Vahideddin, Kanun-ı Esasi’nin yedinci maddesini göstererek böyle bir hakkının olduğunu ve memleketin durumunu göz önünde bulundurarak bunu kullandığını ifade etti (Türkgeldi, 2010: 159). Böylece İzzet Paşa’nın istifanamesinde yer alan tasfiyenin anayasaya uymadığı suçlamasını reddediyordu.

### **3. Kabine İstifasının Basına Yansımaları**

Ahmet İzzet Paşa Kabinesinin istifası basında geniş bir yer tuttu. Gazeteler, istifayı birçok açıdan değerlendirirken asıl sorguladıkları ise istifanın neden gerçekleştiği idi. *Yeni Gün* gazetesi, “*Ahmet İzzet Paşa Kabinesinin İstifası*” başlıklı yazısında dün Ahmet İzzet Paşa kabinesinin istifa ettiğini, istifanın niçin gerçekleştiğinin sebeplerine vakıf olmadıklarını ancak son zamanlarda hükümete karşı vuku olan hücumların bu istifada göz ardı edilemeyeceğini yazdı. Gazete, memleketin içinde bulunduğu bu fevkalade zor zamanlarında hükümetin istifa etmesini doğru bulmuyordu (*Yeni Gün*, 10 Teşrin-i Sani 1334). *Yeni Gün*, “*Hükümet Buhranı*” başlıklı yazısında ise Ahmet İzzet Paşa gibi namuslu ve meşrutiyeti savunan bir zatın en ziyade hizmet edeceği bir zamanda her ne sebeple olursa olsun kabinesi ile istifaya mecbur kalmış olması herkesçe pek derin bir tesir ile telaki edilecektir demektedir. Ancak gazete kabine istifasını bir kenara bırakarak yeni kabinenin süratle teşkil edilmesini tavsiye etmekte ve bu durumu bir ümitten ziyade ciddi ve acil bir zaruriyet olarak görmekteydi. Çünkü zamanın mecbur kıldığı durum memleketin bir dakika bile hükümete kalmamasına müsaade etmeyecek kadar büyük ve ehemmiyete sahipti. Bu durum sebebiyle yeni kabinenin bir an evvel kurularak vazifeye hâkim olması gerekmektedir. Gazeteye göre kurulacak olan hükümet, dört senelik dünya harbinden ve imzalanan müteakeden sonra devleti bu durumun içinden en az zıyanla çıkarmayı birincil vazife edinmeliydi (*Yeni Gün*, 10 Teşrin-i Sani 1334).

İzzet Paşa Kabinesi’nin istifasına geniş yer veren bir diğer gazetede de *Vakit* gazetesi idi. Gazete, “*Kabinenin Tasfiyesi Meselesi*” başlığı altında İzzet Paşa Kabinesi’nden Cavid Bey ve Hayri Efendi’nin ittihatçı olduklarından birçok defa eleştirildiklerine işaret ediyordu. Gazete, bu eleştiriler sebebiyle Cavid Bey ve Hayri Efendi’nin birkaç defa istifaya teşebbüs ettiğini, ancak İzzet Paşa bu istifaları kabul etmediğini yazdı. İzzet Paşa’nın bu iki şahısla çalışmaya devam etmek istemesinin sebepleri vardı. *Vakit* gazetesi, İzzet Paşa’nın bu hareketinin nedeni “*gerek Cavid Beyin ve gerek Hayri Efendi’nin umur-u hükümette reyinden istifade etmek ve müteakile ile sulh arasında geçen devrenin en nazik bir dakikasında bir buhran zuhuruna meydan bırakmamaktır*” diye izah etmekteydi. İzzet Paşa, güçlü bir kabineye sahip olmak ve siyasi istikrarsızlığın önüne geçmek amacıyla eski ittihatçıları kabinede görevlendirdiyse de aslında bu durum kabinesinin aleyhine geliyordu. Zaten basında bu hususu eleştiriyor ve İzzet Paşa’nın bu kişilerle çalışmakta bu kadar ısrar etmesini doğru bulmuyordu. Çünkü;

*“İki zatın kabinede bulunması kendilerinin şahsi mertebeleri ne kadar büyük olursa olsun hükümete hücum etmek isteyenler için açık bir taarruz ciheti teşkil ediyordu. İzzet Paşa kabinesi bu iki arkadaşını feda etmeye razı olsaydı itidalkar ve ağırbaşlı bir kanun hükümeti sıfatıyla memlekette pek meşgul dakikalarda ettiği ve memleketin hala muhtaç bulunduğu hizmetleri iyi ifaya devam edebilecekti”* (*Vakit*, 10 Teşrin-i Sani 1334) denmektedir.

<sup>7</sup> Ahmet İzzet Paşa’nın padişahın takdimine sunduğu istifanamenin tamamını görmek için bkz., “İzzet Paşa Kabinesinin İstifanamesi Sureti,” *Tasvir-i Efkâr*, 11 Teşrin-i Sani 1334; İzzet Paşa, a.g.e., Ek:17, s.291-92.



*Vakit* gazetesinin aslında bu noktadaki tespiti oldukça yerindedir. Nitekim kabineye muhalif olanlar, kabineyi ittihatçı olarak suçluyor ve çalışmaz bir duruma getiriyordu. Ancak *Vakit* gazetesine göre kabineyi istifaya götüren sebepler arasında Fethi Bey'in görevini tam olarak yerine getirmemesi de vardı.

İzzet Paşa Kabinesini istifaya götüren kişiler arasında her ne kadar Cavid ve Hayri Beyler ön planda bulunsa da *Vakit* gazetesine göre asıl sorumlulardan birisi ittihatçıların yurtdışı firarlarına mâni olamayan Dahiliye Nâzırı Fethi Bey'di. Gazeteye göre Fethi Bey çok kıymetli bir devlet adamı olmasına rağmen Dahiliye Nâzırı sıfatıyla katiyetle hareket edilmesi lazım gelen yerlerde zaaf ve tereddütle hareket etmişti. Fethi Bey, göreve gelir gelmez herkesçe ittihatçı olduğu bilinen beş on valiyi ve diğer bazı idarecileri derhal değiştirseydi ve esaslı bir tasfiye taraftarı olduğunu ilk icraatıyla ispat etseydi kamuoyu ve padişahın nezaretinde daha farklı bir mevkide bulunabilirdi (*Vakit*, 10 Teşrin-i Sani 1334). Kısacası *Vakit* gazetesi, Fethi Bey, ittihatçılara göz yummasaydı padişah onun istifasında ısrarcı olmazdı demektedir. Zaten yukarıda da izah ettiğimiz üzere İzzet Paşa'nın en çok itiraz ettiği hususlardan bir tanesi Fethi Bey'in istifasının istenmesiydi. Bu süreçte padişah ısrarcı davranınca kabine cuma günü İzzet Paşa'nın konağında müzakerede bulundu. Görüşme sonunda, padişahın kabineye müdahalesinin Kanun-i Esasi'ye aykırı olduğuna ve bu nedenle kabinenin istifa etmesine karar verildi (*Vakit*, 10 Teşrin-i Sani 1334; *Zaman*, 10 Teşrin-i Sani 1334).

Ahmet İzzet Paşa'nın padişaha istifasını sunduğunu yazan *Zaman* gazetesi ise İzzet Paşa'yı mesleğine hürmetkar ve kanunlardan ayrılmayan bir şahıs olarak tanıyordu. Fakat gazete, kabinedeki bazı arkadaşlarının buldukları yere uygun olmadığını ve mesleklerinin sorumluluklarını yeterince yerine getirmediğine işaret etmekteydi. Ayrıca firarın sorumluluğunu tamamen hükümete yüklemenin doğru olmadığını ifade ediyordu (*Zaman*, 10 Teşrin-i Sani 1334). Nitekim bu noktada da haklı olabilirdi. Elbette ittihatçı liderlerin divana çıkması ve adaletin icra edildiğinin görülmesi bir beklentiydi. Ancak ittihatçıların harp divanına çıkarılmasının sonuçları üzerinde durmak lazımdır. Bunun için belki birkaç soru sormak gerekir: memleket böyle bir ortama hazır mıydı? Divan neticesi memleketi bir iç buhrana sevk edecek miydi? Hükümetin ittihatçıları divana çıkaracak kudreti var mıydı? İzzet Paşa Kabinesi'ni firarların tek sorumlusu olarak tutmadan önce bu soruları da nazarı dikkate almak gerekmektedir.

### 3.1. Kabine İstifasının Basındaki Eleştirisi

Basın, Ahmet İzzet Paşa kabinesinin istifasını genel olarak gereksiz gördü. İstanbul basını, her ne kadar sultanın kabinedeki değişiklik isteğini değerlendirmekten kaçınsa da İzzet Paşa kabinesinin yönetimde kalmasından yanaydı. Basına göre İzzet Paşa'nın hizmet edeceği bir dönemde her ne sebeple olursa olsun istifa etmemesi gerekirdi (*Yeni Gün*, 10 Teşrin-i Sani 1334). *Vakit* ve *Zaman* gazeteleri bu sorunun kabinedeki ittihatçıların görevden alınması ve yerlerine vazifelerini daha iyi yapabilen kişilerin atanmasıyla aşılabileceğini ifade ediyordu (*Vakit*, 10 Teşrin-i Sani 1334; *Zaman*, 10 Teşrin-i Sani 1334). Ancak *Tasvir-i Efkâr* ve *Sabah* gazeteleri İzzet Paşa'yı yukarıdaki gazetelerden daha sert eleştirmekteydi.

*Tasvir-i Efkâr*'da memleketin böyle zor bir durumda olduğu dönemde Ahmet İzzet Paşa kabinesinin istifa etmesini çok büyük bir hata olarak gördü. Kabine içinde bir revizyona gidilmesini memleket için daha hayırlı olarak gören gazete, istifayı dedikoduların ve memleket içindeki hainlerin tetiklediğine işaret etmekteydi. Gazete, "İzzet Paşa Kabinesinin İstifası Hakkında" başlıklı yazısında

"İstanbul'a itilaf heyetlerinin geldiği memleketin asayışı bu derecelerde tehlikelere maruz bulunduğu sıralarda İzzet Paşa ne yapıp yapıp bir kabine buhranına sebebiyet vermeme ve yalnız kabinesini efkâr-ı umumiyenin ve vaziyetine amir olduğu üzere tadil eylemekle iktifa ederek bir buhrana sebebiyet vermeme mecburiyetindeydi" (*Tasvir-i Efkâr*, 11 Teşrin-i Sani 1334) demektedir.

Fakat İzzet Paşa, bu doğrultuda hareket etmeyip, durumun Kanun-i Esasi'ye aykırı olduğunu illeri sürerek istifanamesini padişaha sunmuştu. *Tasvir-i Efkâr*, padişahın kabinedeki değişiklik talebinin anayasaya aykırı olmadığını şu cümlelerle illeri sürmekteydi:

"Zirde derç olunan İzzet Paşa kabinesinin istifanamesinde de görüleceği üzere zat-ı hümayun hazreti padişahiye Abdurrahman Şeref Bey vasıtasıyla Ahmet İzzet

*Paşaya kabinelerinde efkâr-ı umumiyenin arzusu vecihle bazı tadilat icrası selamet-i memlekete muvafık olacağı yolunda iradat-ı seniyelerini tebliğ ettirmişlerdir. Bu irade-i seniyye hiçbir vakit kabineye bir müdahale şeklinde olmayub sırf bir tavsiye mahiyetindeydi” (Tasvir-i Efkâr, 11 Teşrin-i Sani 1334).*

İzzet Paşa'nın, sultanın kabine işlerine müdahale ederek anayasaya aykırı hareket ettiği iddiasına *Tasvir-i Efkâr* katılmadı ve asılsız bir beyan olarak gördü. Gazetenin yukarıdaki yazısından da anlaşılacağı üzere, sultan memleketin selameti açısından bazı tavsiyelerde bulunabilirdi. Kabinedeki değişikliğin istenmesi de bir tavsiye niteliğindedeydi. Ancak dönemin hatıratlarına ve diğer gazetelere bakıldığında *Tasvir-i Efkâr*'ın iddia ettiği gibi sultanın isteği bir tavsiye değil; İzzet Paşa'nın gerçekleştirmesini zorunlu tuttuğu taleplerdi. Ayrıca Meclisi Mebusan'da da sultanın anayasayı ihlal ettiği yönünde genel bir kanı vardı (*İkdam*, 11 Teşrin-i Sani 1334). Yukarıda da izah edildiği gibi *Tasvir-i Efkâr* bu görüşte değildi ve hatta İzzet Paşa'nın meseleyi kişiselleştirdiği için istifa ettiğini yazıyordu.

*Tasvir-i Efkâr*, İzzet Paşa Kabinesi'nin istifasını kendi ifadesiyle “*Ortaya pek lüzumsuz ve manasız izzet bir nefis meselesi çıkarılarak cidden teessüf olunacak bir şekilperestlik ile durup dururken hâk-i pâyi şahaneye istifanmelerini takdim ettiler*” demektedir (*Tasvir-i Efkâr*, 11 Teşrin-i Sani 1334). Kısacası gazete, İzzet Paşa'nın basit bir öneriyi onur meselesi haline getirdiği için istifa ederek büyük bir hata yaptığını iddia etmekteydi.

İzzet Paşa kabinesini sert eleştiren bir diğer gazetede *Sabah*'tı. Gazeteye göre İzzet Paşa kabinesini ittihatçılar kurdu. Talat Paşa, Tevfik Paşa'nın kabine kurmasını engelleyerek Ahmet İzzet Paşa'nın sadarete gelmesini sağladı. Çünkü Tevfik Paşa, ittihatçı olan Rahmi, Cavid ve Hayri Beylerin kabinesinde yer almasını istemiyordu. Bunu üzerine Talat Paşa, İzzet Paşa'nın kabine kurmasını sağlayarak Rahmi Bey olmasa da Cavid ve Hayri Beyleri kabineye yerleştirdi (*Sabah*, 23 Teşrin-i Evvel 1334; Danişmend, 1972: 449). Gazete kabinenin teşkilinden itibaren eleştirilerini en üst perdeden yaptı. Bazı ittihatçıların yurtdışına firar etmesiyle eleştiriye iyice şiddetlendirdi. *Sabah*, firar eden ittihatçıların döneceklerini ve Osmanlı Devleti'ne büyük zararlar vermeye devam edeceklerini iddia ediyordu (*Sabah*, 7 Teşrin-i Sani 1334). Ahmet İzzet Paşa'nın sadarete getirilmemesi gerektiğini savunan gazete, kabinenin birçok hata yaptığını yazıyordu.

*Sabah*, kabinenin istifasını son ve en büyük hata olarak gördü. Gazete, İzzet Paşa'yı ittihatçıların vekili olarak görüyordu. Kabinenin istifası da İzzet Paşa'nın ittihatçılara karşı en son vazifesiydi. Gazeteye göre İzzet Paşa kabinesi ittihatçıların firarlarını sağladı, harpteki kötü sonucu unutturdu ve ittihatçıların kendi aleyhine olan belgeleri imha etmeleri için gerekli süreyi verdi. Böylece İzzet Paşa'nın ittihatçılar için yapacağı bir vazifesi kalmadı (*Sabah*, 2 Şubat 1335). *Sabah* gazetesinin İzzet Paşa ve özellikle İttihat ve Terakki'ye böyle sert yazıları kaleme alması dikkatle incelenmelidir. Çünkü gazetenin önemli kalemlerinden olan Ali Kemal Bey, İttihat ve Terakki kabinesince daha önce sürgün edilmişti. Bu tür aleyhte yazıların bir kısmı Ali Kemal Bey'in kaleminden diğer kısmı ise onun tesiriyle çıkmaktaydı. Nitekim kabine istifasının arkasında başka sebeplerde vardı. Bunlardan bir tanesi ise İtilaf Devletleri'nin padişaha baskısı olduğu iddiasıdır.

Ahmet İzzet Paşa kabinesinin istifasında İtilaf Devletleri'nin dahilinin söz konusu olup olmadığı tartışıla gelen meselelerden biridir. Ancak dönemin önde gelen şahısların hatıratları bu hususun kısmen aydınlatılmasına yardımcı olmaktadır. İtilaf Devletleri'nin mütarekeden sonra Anadolu'yu işgal edecekleri anlaşılıyordu. İtilaf Devletleri, mütarekenin yedinci maddesiyle güvenliklerini tehlikede gördükleri yerleri işgal edebilme hakkını elde ettiği için işgalin zeminini daha önceden hazırlamışlardı (BOA. HSD.AFT. 6-71, 24-01-1337). Şimdi ise kendilerine muhalif olmayacak ve bu işgale karşı çıkmayacak bir hükümet istiyorlardı. Padişah ise İtilaf Devletleri'nin taleplerini mümkün oldukça karşıladığı hatıratlardan anlıyoruz. Cebesoy bu hususta şunları yazmaktadır: “*Zat-ı şahane ve hükümetten düşmanlarımızdan mütareke hükümlerinin tatbikini aynen istemek cesareti yoktu. Onların atıfetine sığınır gibi bir tavır takınıyordu. İttihatçıdır damgası vurulan idare amirleri vazifelerinden uzaklaştırılıyor, yerine ehliyetsiz kimseler gönderiliyordu. Bunlar her arzu edilen şeyi yapıyorlardı*” (Cebesoy, 2000: 53). Bu cümlelerden anlaşılın, İtilaf Devletleri kendine yandaş olanları devletin önemli noktalarına getirerek işgali kolaylaştırmak istemişlerdi.

Padişah, İtilaf Devletleri temsilcilerinin İstanbul'a gelmesi üzerine kabinede ittihatçı nazırları görmek istemiyordu (Danişmend, 1972: 453). İngiliz subaylarından kurulu bir heyet 7 Kasım'da bazı



memur ve "Yaşasın İtilaf İtilaf!" diyen bir kalabalık tarafından İstanbul'da karşılandı. İçlerinde Albay Murphy'nin bulunduğu bu heyetin gelmesiyle birlikte İttihat ve Terakki'nin artçı kabinesi olarak görünen Ahmet İzzet Paşa kabinesi Padişah'ın gözüne fazla batmaya başladı. Oysa padişah daha iki gün önce 5 Kasım'da Ahmet İzzet Paşa'dan Hayri, Cavid ve Fethi Beylerin istifası istemiş, cevaben Hayri Efendi ve Cavid Bey'in istifa ettiklerini Fethi Bey'in ise Meclis'teki fırkanın lideri olduğundan istifa edemeyeceği bildirilmiş ve bu teklif kabul edilmişti. Ancak padişah, Murphy heyeti geldikten sonra başta Fethi Bey olmak üzere birçok kişinin istifasını istemek için Ahmet Rıza Bey'i tekrar İzzet Paşa'ya gönderdi. İzzet Paşa'da arkadaşlarından vazgeçmeyeceğini söyleyerek istifa etti (Akşın, 2010: 49-54). Bu hususlar dikkate alındığından kabinenin istifasında İtilaf Devletleri'nin dahli olduğu fikri daha da kuvvetlenmektedir.

Mustafa Kemal Paşa başta olmak üzere birçok kişi İzzet Paşa kabinesinin görevde kalmasını memleket menfaatleri için daha uygun olduğu fikrini taşıyordu. Çünkü İzzet Paşa, İngiliz yanlı kişilerin işbaşına gelmesine engel olabilir ve Mustafa Kemal Paşa gibi vatan savunucularını önemli noktalara getirebilirdi. Bu nedendir ki Ahmet İzzet Paşa kabinesinin istifası birçok kişiyi üzdü. Ali Fuat Cebesoy, hatıralarında "Ahmet İzzet Paşa'nın ve hükümette bulunan arkadaşlarının istifası beni müteessir etti" demektedir (Cebesoy, 2000: 42). Cebesoy, Mustafa Kemal Paşa'nın Şişli'deki evinde payitahtın ahvali hakkında görüşmüşlerdi. Bu görüşmede Mustafa Kemal Paşa, istifa eden Ahmet İzzet Paşa'yı tekrar sadarete getirmeye çalıştığını ifade etmişti. Mustafa Kemal Paşa, her arzu edilen şeyin yapılmaması, askerin hızla terhis edilmemesi, depolardaki silah ve mühimmatı İtilaf Devletleri'ne teslim edilmemesi için İzzet Paşa'nın mutlaka tekrar kabineye getirilmesi gerektiğine inanıyordu. Ancak onun bu çabası ve gayretleri boşa çıktı. Çünkü Tevfik Paşa kabinesine riayet etmeyeceğini söyleyen mebuslar, hükümet programı okununca sesleri çıkmadı ve durumu kabul ettiler (Cebesoy, 2000: 52).

İzzet Paşa kabinesi istifa ettikten sonra Tevfik Paşa'ya kabineyi kurma vazifesi verildi (Vakit, 8 Teşrin-i evvel 1334; Öncü, 2013: 262-63). İzzet Paşa'nın müsaade etmediği birçok tayinler ve düzenlemeler gerçekleşti (BOA. HSD.AFT. 6-75, 06-02-1337). Tevfik Paşa Hükümeti, kurulduktan sonra yapılan ilk işlerden bir tanesi çıkarılan kararnameyle firar eden paşaların gayrimenkullerine ve paralarına devlet adına el konmak oldu. Ayrıca Tevfik Paşa, 2 Şubat 1919 tarihinde 'Tehcir ve Taktıl' olaylarını inceleyecek heyetler kurulmasına dair Meclis-i Vükela kararı çıkarttı. Bu kararlar birlikte Talat Paşa ve firar eden arkadaşları gıyaben yargılanırken, Sait Paşa gibi yurtta kalan bazı kişilerde şahsen yargılandılar. İttihatçıların yargılamaları Damat Ferit Paşa Hükümeti döneminde de devam etti, olay paşalık rütbeleri ile nişanlarının kaldırılmasına kadar vardı (Babacan, 2012: 197-98).

## Sonuç

İzzet Paşa Kabinesi'nin kurulmasının başlıca sebebi dahilde ve hariçte barışı sağlamaktı. Bu nedenle İzzet Paşa'nın ağızından işitilen 'sükûn' sözüne çok kimse büyük bir keyfiyetle mukabele etti. Anlaşılan odur ki Ahmet İzzet Paşa dahildeki barışı ittihatchılara şimdilik hesap sormayın yolunda yorumladı. İzzet Paşa, bu düşünceyle hareket etmiş olmalı ki Talat Paşa'nın kabineye bazı ittihatchıları nazır olarak sokma şartını kabul etti. Ancak şu husus katıyetle unutulmamalıdır ki İzzet Paşa Hükümeti'nden acilen beklenen düşmanla bir an evvel mütareke görüşmelerini yapmaktı; ittihatchılara hesap sormak değil. İstanbul basınının en sert eleştirdiği hususlardan bir tanesi de İzzet Paşa'nın kabineyi kurarken ittihatchılara taviz vermesiydi. Ancak kabine, baştan beri sulhu sağlamak gibi muayen bir vazife ile yönetime geldiği ve bu minvalde ilk günlerden itibaren çalışmaya başladığı için basın ilk başlarda eleştiri yapmaktan kaçındı. Basının bu olumlu tutumu İzzet Paşa kabinesine gerekli ortamı sağladığı için hükümet, ülkenin içinde bulunduğu koşulda bir mütareke imzalayabildi.

Mütarekeyi içerdiği hükümler itibariyle olumlu bulan gazeteler olduğu gibi olumsuz bulup ciddi tenkite tabi tutanlarda oldu. Ancak askeri ve siyasi vaziyetimizi göz önüne aldığımızda mütareke heyetimizin daha iyi hükümleri istemeğe ve barış antlaşmasını imzalamaya muvaffak olur muydu? Netice de İtilaf Devletleri'nin mağlup devletlere dikte ettiği antlaşmalar herkesin malumuydu. Bütün bu hususları dikkate alarak, İzzet Paşa'nın kısa sadaretinde önemli vazifeleri bitirerek mührü teslim ettiği bir günde, bazı İstanbul gazeteleri kendisine adeta saldırdılar. Bazı gazeteler kabineye saldırmalarına rağmen, İstanbul basınındaki genel kanaat kabine istifasının doğru olmadığı yönündeydi. Gazeteler, bunun için bir dizi sebep sıraladılar. Bunların başında, İzzet Paşa'nın vatan



sever bir kişi olarak milletin menfaatini koruyacak en doğru kişi olduğu, mütarekenin henüz imza edilmesinden dolayı tehlikeye girebileceği veyahut İtilaf Devletleri'nin memleketteki siyasi buhranı fırsat görüp işgal edebileceği gibi nedenler gelmekteydi.

Basının kabineyi ittihatçı olarak görmesi ve sultanın kabineye müdahalesi hükümeti işleyemez hale getirdi. İzzet Paşa, bu sebeplerle istifa ettiğini bildirirse de basının dışında kamuoyunun da bir kısmı onun görevde kalmasından yanaydı. Nitekim Mustafa Kemal Paşa gibi vaziyeti ve memleketin istikbalini iyi gören bazı önde gelen şahsiyetler, İzzet Paşa kabinesinin istifasını doğru bulmamakla beraber, kabinenin teşkil işinin tekrar İzzet Paşa'ya verilmesi gerektiğini savundular.

## **Kaynakça**

### **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**

BOA. BEO. 4538/340326, 07-01-1337.

BOA. HR.MTV. 768-30, 23-10-1918.

BOA. HSD.AFT. 6-75, 06-02-1337.

BOA. HSD.AFT. 6-71, 24-01-1337.

BOA. HSD.AFT. 6-35, 25-07-1342.

BOA. HSD.AFT. 6-135, 25-07-1342

BOA. İ. DUİT. 9-38, 07-01-1337.

BOA. İ.DUİT. 9-52, 10-04-1337.

### **Cumhurbaşkanlığı Arşivi**

CA. 1001824-2- 908848, 11-04-38.

### **Yayınlanmış Resmi Belgeler**

*Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, D. 3, İ. 5, C. I.

### **Gazeteler**

*Atı*, 14 Teşrin-i evvel 1334.

*Atı*, 2 Teşrin-i sâni 1334.

*Atı*, 4 Teşrin-i sâni 1334.

*Atı*, 5 Teşrin-i sâni 1334.

*Atı*, 6 Teşrin-i sâni 1334.

*Atı*, 7 Teşrin-i sâni 1334.

*İkdam*, 13 Teşrin-i evvel 1334.

*İkdam*, 2 Teşrin-i sâni 1334.

*İkdam*, 5 Teşrin-i sâni 1334.



*İkdam*, 6 Teşrin-i sâni 1334.

*İkdam*, 11 Teşrin-i Sani 1334.

*İkdam*, 23 Teşrin-i sâni 1334.

*Sabah*, 23 Teşrin-i evvel 1334.

Ali Kemal Bey, *Sabah*, 5 Teşrin-i sâni 1334.

Ali Kemal Bey, *Sabah*, 7 Teşrin-i sâni 1334.

*Sabah*, 23 Teşrin-i sâni 1334.

*Sabah*, 2 Şubat 1335.

"Bugünkü Vazifemiz," *Tanin*, 11 Teşrin-i evvel 1334.

"Siyaset: Sükûn ve İtidal," *Tanin*, 12 Teşrin-i evvel 1334.

"Yeni Kabine Meselesi," *Tasvir-i Efkâr*, 12 Teşrin-i evvel 1334.

"İstifa Emri Vaki Oldu: İzzet Paşa Kabinesinin Teşkili," *Tasvir-i Efkâr*, 15 Teşrin-i evvel 1334.

"Fırka mı Tefrika mı?" *Tasvir-i Efkâr*, 15 Teşrin-i evvel 1334.

"İzzet Paşa Kabinesinin İstifaname Sureti," *Tasvir-i Efkâr*, 11 Teşrin-i sâni 1334.

"Taraf-ı Şahanedden Kabineye Vesaya," *Tasvir-i Efkâr*, 11 Teşrin-i sâni 1334.

"İzzet Paşa Kabinesinin İstifası Hakkında," *Tasvir-i Efkâr*, 11 Teşrin-i sâni 1334.

"Kabinenin İstifası, Yeni Kabinenin Teşkiline Kadar İdare-i Umur," *Vakit*, 8 Teşrin-i evvel 1334.

Ahmet Emin Bey, *Vakit*, 2 Teşrin-i sâni 1334.

"Eski Hükümet Erkanının Fırası," *Vakit*, 5 Teşrin-i sâni 1334.

"Kabinenin Tasfiyesi Meselesi," *Vakit*, 10 Teşrin-i sâni 1334.

"Hükümet Buhranı," *Yeni Gün*, 10 Teşrin-i sâni 1334.

"Ahmet İzzet Paşa Kabinesinin İstifası," *Yeni Gün*, 10 Teşrin-i sâni 1334.

*Zaman*, 6 Teşrin-i sâni 1334.

*Zaman*, 7 Teşrin-i sâni 1334.

"Kabine İstifa Etti, Sadrazam Tevfik Paşa," *Zaman*, 10 Teşrin-i sâni 1334.

"Kabinenin İstifası," *Zaman*, 10 Teşrin-i sâni 1334.

### **Hatıralar ve Araştırma Eserleri**

Akşin, S. (2010). *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele I: Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)*. İstanbul : Türkiye İş Bankası Yayınları.

*Atatürk'ün Tamim, Telgraf Ve Beyannameleri* (Cilt: IV). (1991). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ayışığı, M. (1997). *Mareşal Ahmet İzzet Paşa: Askeri ve Siyasi Hayatı*. Ankara: TTK.

- Babacan, H. (2012). *Mehmed Talat Paşa (1874-1921)*. Ankara: TTK.
- Bayar, C. (1997). *Ben de Yazdım: Millî Mücadeleye Gidiş* (Cilt: I). İstanbul: Sabah Kitapları.
- Bayur, Y. H. (1991). *Türk İnkılabı Tarihi* (Cilt: III). Ankara: TTK.
- Cebesoy, A. F. (2000). *Millî Mücadele Hatıraları*. İstanbul: Temel Yayınları.
- Danişmend, İ. H. (1972). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* (Cilt: IV). İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Denker, A. C. (1992). *İttihatçı Şeflerin Gurbet Maceraları*. (Y. Demirel, Hazırlayan.) İstanbul: Arma Yayınları.
- Genelkurmay Başkanlığı. (1962). *Türk İstiklal Harbi: Mondros Mütarekesi Ve Tatbikatı*. Ankara: Ankara Genelkurmay Başkanlığı Yayınevi .
- İnal, İ. M. (1982). *Son Sadrazamlar* (Cilt: IV). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kurat, A. N. (1990). *Türkiye ve Rusya: XVIII. yüzyıl sonundan Kurtuluş Savaşına kadar Türk-Rus ilişkileri (1798-1919)*. Ankara: TTK.
- Menteşe, H. (1986). *Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Mentеше'nin Anıları*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları .
- Okyar, F. (1980). *Üç Devirde Bir Adam*. (C. Kutay, Ed.) İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Orbay, R. (1993). *Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım* (Cilt: I). İstanbul: Emre Yayınları.
- Öncü, A. S. (2013). Tevfik Paşa Hükümeti'nin Programı ve Meclis-i Mebusan'daki Müzakereleri. A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 261-280.
- Paşa, A. i. (2017). *Feryadım* (Cilt: II). (S. İ. Kanar, Ed.) İstanbul: Timaş Yayınları.
- Simavi, L. (1965). *Osmanlı Sarayının Son Günleri*. İstanbul : Hürriyet Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (1989). *Türkiye'de Siyasal Partiler* (Cilt: III). İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Türkgeldi, A. F. (1948). *Moudros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*. Ankara: Ankara Türk Devrim Tarihi Enstitüsü .
- Türkgeldi, A. F. (2010). *Görüp İşittiklerim*. Ankara: TTK.

### **Extended Abstract**

*The Central Powers had no choice but to ask for peace after the defeat of World War I. The Ottoman Empire, which was in a very difficult situation especially after the Bulgarians signed an armistice, wanted to act for a peace treaty. But a constructive cabinet that would lead this process and not be seen as war criminals needed to come to power. Because Committee of Union and Progress was the target of a severe criticism, as it was seen as responsible for the bad course of the war. Sultan Vahideddin gave Ahmet İzzet Pasha the task of forming a new cabinet. The main reason for the establishment of the İzzet Pasha Cabinet was to ensure peace inside and outside of the country after the First World War. Thus, many people greeted İzzet Pasha with great enthusiasm. It seems that Ahmet İzzet Pasha also interpreted peace as not to hold the Unionists accountable for the war. İzzet Pasha must have acted with this thought because he accepted some Unionists as ministers in the cabinet. However, it should not be forgotten with certainty that what was urgently expected from the İzzet Pasha Government was to start peace negotiations with the enemy as soon as possible; not to hold the unionists accountable. One of the issues that the Istanbul press criticized most was that İzzet Pasha made concessions to the Unionists while forming the cabinet. However, since the cabinet came to the administration with the specific duty of ensuring peace from the very beginning, the press avoided criticism at first. As this positive attitude of the press provided the necessary environment for the İzzet Pasha cabinet, the government was able to sign an armistice under the conditions of the country.*

*There were newspapers who found the armistice positive in terms of the provisions it contained, as well as those who found it negative and subjected it to serious criticism. But considering our military and political situation, would our armistice committee be able to demand better provisions and sign the peace treaty? As a result, the treaties that the Allies dictated to the defeated states were known to everyone. Considering all these issues, on a day when İzzet Pasha completed important duties in his short vizierate and handed over the seal, some Istanbul newspapers attacked him again. Although some newspapers attacked the cabinet, the general opinion in the Istanbul press was that the cabinet resignation was unnecessary. Newspapers listed several reasons for this. At the*



*beginning of these, there were reasons such as that İzzet Pasha was the right person to protect the interests of the nation as a patriotic person, that the armistice could be endangered due to the signing of the armistice, or that the Entente Powers could see the political crisis in the country as an opportunity to invade Turkey. The media's view of the cabinet as a unionist and the sultan's intervention in the cabinet prevented the government to function properly. Although İzzet Pasha announced that he resigned for these reasons, some of the public opinion, apart from the press, was in favor of his stay in office. As a matter of fact, some prominent personalities such as Mustafa Kemal Pasha, who saw the situation and the future of the country well, did not find the resignation of the İzzet Pasha cabinet right, but argued that the formation of the cabinet should be given to İzzet Pasha again.*